

ՂԱԶԱՐՈՍ ԱՂԱՅԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՅԱՅԵՆԵՐԸ

Ս.Ա. Խանյան

Հայ դասական գրականության անմահ ներկայացուցիչներից մեկը՝ Ղազարոս Աղայանը, հայտնի է ոչ միայն որպես բանաստեղծ ու արձակագիր, մանկավարժ ու մանկագիր, լեզվաբան ու հրապարակախոս, այլև գրական-քննադատ: Հայրենի մշակույթին նվիրած իր այս ստեղծագործական բազմազան ու բազմաբնույթ ներդրումներն է նկատի ունեցել Մեծ Լոռեցին՝ գրելով. «Նա նման չէ մեր գրողներից ոչ մեկին: Նա ամեն ճյուղի մեջ ցույց է տվել ինքնուրույն ճաշակ և երբեք չի եղել երկրորդը»: Այս ճշմարիտ ու սրտաբոլս գնահատականը ոչ միայն հարգանքի ու սիրո տուրքի արտահայտություն է, այլև Ղ. Աղայանի գրական ներդրումների ընդգծումը 19-րդ դարի երկրորդ կեսի հայ բանասիրության բնագավառում:

Ղ. Աղայանի հաջողությունների գրավականը նախ և առաջ, մայր ժողովրդի ճակատագրի հետ ունեցած նրա անխզելի կապի, ժամանակի շունչը լինելու, ամբողջ կյանքում ազգային գրականության առաջընթացին նպաստելու մեջ է: Նրա արդյունավետ ծառայությունը հայոց դպրոցների, մանկավարժության, մամուլի, մշակույթի զարգացման ու հարստացման ուղղությամբ իրավունք է վերապահում մեզ նրան գնահատելու որպես հանրագիտարանային գիտելիքների տեր գրող-մտածող, մեծ գեղագետ:

Աղայանը առաջին հայ գրողներից էր, որ գրական քննադատությունը համարեց գրականագիտության կարևոր բաժիններից մեկը, որը մեծ դեր ունի ժամանակակից գեղարվեստական գրականության զարգացման ասպարեզում: Գրականության և հասարակական կյանքի սերտ կապը նա համարել է գեղարվեստական խոսքի զարգացման հիմնական աղբյուրը:

Ղ. Աղայանը չի ընդունել մակերեսային ու անտարբեր վերաբերմունքը նոր հրատարակված գրքերի հանդեպ: «Խորհրդածություն «Մուրճ» ամսագրի ընթերցումից հետո» ծավալուն հոդվածում Ղ. Աղայանը նախ անդրադառնալով «Հյուսիսափայլ» ամսագրի դերին ու տեղին մեր մշակույթի պատմության մեջ, ուշադրությունը սևեռում է «Մուրճի» էջերին և քննարկում գրականության և գրական քննադատության հիմնախնդիրները: «Գրականության միակ ջանքը պետք է լինի... իր ընթերցողներին ինքնածանոթության ճանապարհի վրա կանգնեցնել, որ նրանք իմանան իրանց շրջապատող երևույթների բացատրելը՝ որոշել չարք բարոյ, լույսը՝ խավարից, լավը՝ վատից, կենդանին՝ մեռածից, օգտակարը՝ վնասակարից, բարեկամը՝ թշնամուց, կյանքը՝ մահից և այլն»¹:

Աղայանն ուսուցանում է՝ բարձրարվեստ գրականություն ունենալու համար անհրաժեշտ է ունենալ առողջ գրաքննադատություն: Կոնկրետանալով «Մուրճի» «Գրախոսություն» բաժնի վրա, Ղ. Աղայանը գրում է «Գրականությունն առանց կրիտիկայի միևնույն է, թե ուսումնարանն առանց վերատեսչի: Կրիտիկայի չլինելը տկարության և հիվանդության նշան է, այդ հիվանդությունը կարող է բուժել միայն իր գործին հմուտ, անկախ և ինքնուրույն քննադատող կրիտիկոսը»²:

Ղ. Աղայանը ռեալիստական քննադատության ջատագովներից է: Այս առումով նա հետևել է ռուս մեծ քննադատ Բելինսկու և հայ ականավոր գրող-քննադատ Մ. Նալբանդյանի խորհուրդներին: Քննադատը պետք է լինի զարգացած, ազնիվ, անկողմնակալ: Նրան պետք է հուզեն միայն ազգային գրականության շահերը: Պետրոս Աղամյանի «Համլետ» ողբերգության աղբյուրն ու քննադատությունը՝ գրքի աղիթով գրած հոդվածում Աղայանը գտնում է, որ բանաստեղծին գնահատողը պետք է բանաստեղծ լինի, ասել է թե՛ քննադատը պարտավոր է իմանալ և թափանցել պոետական արվեստի խորքերը, որպեսզի կարողանա իր դիտողություններով ու խորհուրդներով համոզել հեղինակին, օգնի նրան:

1898թ. մայիսի 1-ին գրած նամակում, որ ուղարկել էր Թիֆլիսից Բաբոյ՝ Աստվածատուր Կաճկաճյանին, որը Բաբվի ինժեներներից էր, առաջադեմ հասարակական գործիչ, Բաբվի մարդասիրական ընկերության անդամ, Աղայանի անձնական բարեկամներից, Ղ. Աղայանը շնորհակալություն է հայտնում ընկերությանը, որ թոշակ է նշանակել Ղ. Աղայանին, Ալ.

Ծիրվանգաղենիս և նրիտասարդ Հովհ. Թումանյանին, որովհետև վերջինս բազմազավակ է, կարիք ունի նյութական օգնության: Բարեկամաբար ընդգծելով այս նրկույթը, Ղ. Աղայանը անդրադառնում է Մեծ Լոռեցու պոետական արվեստին, որ խոսում օրինակ է Ղ. Աղայանի գրական հայացքների հարստության և թարմության: Շոշափելով արվեստագետներին օգնելու անհրաժեշտությունը, անվանի գրողն ընդգծում է ստեղծագործողների բնատուր տաղանդի կարևորությունը: Նա անդրադառնում է նրիտասարդ ստեղծագործողներին և գրում. «Մեր նորահաս բանաստեղծների մեջ Հովհաննես Թումանյանը բարձր է ամենքից էլ և ունի փայլուն ապագա, թեև որքան էլ այդ ապագան փառավոր լինի, նա չի կարող ապահովել իր և իր բազմամոլան գերդաստանի նյութական վիճակը: Նա ունի բարձրաթիչ երևակայություն և սահուն լեզու, խորաթափանց զննողություն և այն բոլոր հոգեբանական առանձնահատկությունները, որոնք պետք են մի ապագա ինքնություն բանաստեղծի տաղանդն ու հանճարը բնորոշելու համար»³

Ղ. Աղայանը իր գրական հայացքների շրջանակներում քննության է առել նաև ժամանակագրի և ռեալիզմի հարցերը: Նոր Նախիջևանից Թումանյանին գրած նամակներից մեկում (1898թ. մայիսի վերջին) հայտնում է, որ ինքը թարգմանում է ամերիկյան գրող Բեյլամիի (1850-1898) «Ապագա դարը» վեպը: Հովհ. Թումանյանը պատասխան նամակում հանդիմանել է Աղայանին, որ ժամանակ է կորցնում և թարգմանում մի գրողի, որը ներկան չի նկարագրում, այլ ապագան: Ղ. Աղայանը մեծ Լոռեցուն պատասխանել է. «Ճշմարիտ է, որ Բեյլամին ներկան չի նկարագրում, այլ ապագան, բայց նա ապագայից քննադատում է ներկան: Եվ ինչ որ ասում է, բոլորն էլ էն ա Ավետարանի կողքին գրած... Բեյլամին նման չէ սովորական ուտոպիական ժամանակներին: Ճշմարիտ է, կան, դրան հակառակ, խոսողներ, ինչպես կան և լուսնահաշ տվող շներ, բայց Ամերիկայում արդեն տեղ-տեղ ձեռք են գարկել իրականացնելու նրա նախագիծը, որ միակ մարդավարականն է, իսկ մեզ համար դեռ միայն իդեալ կարող է լինել: Լավ են իրական կյանքից առած վեպերը, դեպի ապագա ձգտող հոգիներին միայն ինդալականը կարող է բավականություն տալ, մանավանդ երբ երկուսի՝ իրականի ու իդեալականի՝ ներկայի և ապագայի պատկերները դրված են լինում իրար մոտ: Այսպես է վարվել Բեյլամին, որ վախճանվեց այս տարի: Եթե չես հավատում ասածիս, առաջ կարդա ու հետո դատապարտիր, թե՛ ժամանակդ ինչու ես գուր կորցնում»⁴

Ղ. Աղայանը լուրջ ուշադրություն էր դարձնում գրական ստեղծագործության կենսական թրթիռներին, ժողովրդական բանավոր ստեղծագործության հետ ունեցած արդյունավետ կապին: Այս առումով հետաքրքիր է Հ. Թումանյանին 1899թ. Նոր-Նախիջևանից հղած նամակում արտահայտած կարծիքը. «Ստացա Ալեքսանդր Ծատուրյանից իր բանաստեղծության երկրորդ հատորը: Այս հատորը առաջինից անհամեմատ լավ է: Բայց, հոգիս, իմ ուզածս չէ: Այս անգամ լեզուն էլ է գեղեցիկ, բանահյուսության օրենքները ևս խիստ կերպով պահպանված են, ոչ մի բռնազբոսություն, ոչ մի անհարթություն չկա: Բայց ստեղծագործություն չկա»⁵:

Աղայանը, որ խորապես գիտեր ժուս և համաշխարհային գրականության մեծերին, համոզվել էր, որ իսկական ազգային գրականությունը ստեղծվում է հայրենի հողի վրա, մայր ժողովրդի գրկում: Նա պնդում է, որ ազգային հոգեբանությամբ գրականություն հնարավոր է արարել միայն սեփական երկրում, ժողովրդի հետ ունեցած ամենօրյա շփումների խաչմերուկում: Նա նման գրականությունը համարում էր բնաշխարհիկ: Բարձր գնահատելով Մ. Թադիսյանի, Ղ. Ալիշանի, Ս. Շահագիզի պոեզիան, միաժամանակ ընդգծում է, որ նրանց երկերի հայրենասիրական ուղղությունը գուրկ է ժողովրդական, բուն աշխարհիկ տարրից: Ինչո՞ւ հասարակությունը ջերմորեն ընդունեց Խ. Աբովյանի «Վերք Հայաստանի» վեպը: Այս հարցին Աղայանը պատասխանում է մարգարեաբար: Աբովյանի հաջողությունը նա համարում է Քանաքեռի ծնունդ լինելը և ոչ միայն այդ: Աբովյանը մեծացել է ժողովրդի գրկում, տառապել նրանց ցավով, սնվել նրանց երազանքով, նրանց բառաբանով: Նա ինչ ստացել է ժողովրդից, տասնապատիկ հարստացրած վերադարձել է նրան: Անդրադառնալով Մխիթարյան միաբանության այրերին՝ Աղայանը բարձր գնահատելով նրանց մշակութային գործունեությունը, այնուամենայնիվ, նշում է, որ նրանց ստեղծած գեղարվեստական երկերը հեռու են ժողովրդական տարրերից, որովհետև ստեղծվել են օտար հողի վրա, օտար պայմաններում: Իսկական ազգային գրականության սնուցող աղբյուրը, ըստ Աղայանի, ժողովրդի կենդանի կյանքն է, նրա առօրյա հոգսերն ու տվայտանքները, հույսերն ու ակնկալիքները:

Ազգային ճշմարիտ գրականության ստեղծման մասին այդ դիտարկումը կոնկրետ ու համոզիչ արտահայտված է նաև Աղայանի «Հովհ. Թումանյանի «Անուշ»-ից մի ճաշակ» գրախոսության մեջ: Վերլուծելով ու և գնահատելով Թումանյանի «Բանաստեղծություններ»

երկրորդ ժողովածուն, առանձնապես մատնացույց անելով «Անուշ» պոեմը, նա գրել է. «Ծննդարանը մարդու երկրորդ ծնողն է: Ծնողները տալիս են իրանց հոգու և մարմնի հատկությունները, ծննդարանն էլ սնուցանում է նրան իր հոգովն ու մարմնովը: Երանի նրան, ով որ Ադամի նման դրախտումն է ծնվում: Եթե կա մեր երկրումը մի դրախտ, այդ Գուգարաց աշխարհն է Մեր բանաստեղծը՝ Հովհաննես Թումանյանը, մեզ «Անուշ» բանաստեղծությունը տալով համար ծնվել ու սնվել է այդ անուշ երկրում»⁶:

Ղ. Աղայանի գրախոսությունները, բանավիճային պատասխանները, ընդհանրացումները գեղարվեստական գրականության հասարակական նշանակության, ազգային ճակատագրի հետ ունեցած փոխհարաբերության վերաբերյալ չեն կորցրել իրենց նշանակությունը և ունեն արդիական հնչողություն:

Այսպես, գրախոսելով Գաբրիել Եպիսկոպոս Այվազյանի «Հագար և մի առակավոր բանք ազգային և օտարք» ժողովածուն, Աղայանը խորհուրդ է տալիս ազգային առածները, երգերը, առակները, հեքիաթներն ու նախապաշարմունքները հավաքել ոչ թե գրաբարով, այլ ժողովրդի խոսակցական լեզվով: Այդ նշանակում է, որ գրաբարն արդեն կաղապարվել էր, ժողովուրդը խոսում էր աշխարհաբար, և կարող էր պահպանել լեզվական երանգները: «Լեզուն,- գրում է նա,- կենդանի լեզուն չի կարելի մի այնպիսի շրջանակի մեջ դնել, որ նա սահմանափակ և անփոփոխ մնա դարուց ի դարս, այլ պետք է աճի ու զարգանա, որպես կենսունակ, գործարանավոր մարմին»⁷: Մեծ գրողը, սակայն, զգուշացնում է, որ չի կարելի շահարկել այս պահանջը և տպագրել գեղարվեստի հետ կապ չունեցող երկեր, ինչպես վարվել է Գ. Այվազյանը՝ ստեղծելով քառատողեր, աղավաղելով սեղմ, մի տողով արտահայտված առածը, որը ներկայացնում է ժողովրդի իմաստությունը:

Գրախոսելով երիտասարդ Հովհաննես Հովհաննիսյանի «Բանաստեղծություններ» ժողովածուն (1887 թիվ), Ղ. Աղայանը, ողջունելով հեղինակին, միաժամանակ խորհուրդ է տալիս խույս տալ խրթնաճևույթից, ընդգծելով. «Բանաստեղծական գրվածքին խրթնաճևույթամբ վսեմություն տալն արհեստական է. ասացվածքն ինքը պետք է վսեմ լինի յուր ամենամերկ պարզության մեջ, ինչպես Հերկուլեսի մերկ անդրիանդը: Ճշմարիտ բանաստեղծությունը չպարանքի թշնամի է, նա սիրում է պարզը, բնականը»⁸:

Բանաստեղծը մեծ առաքելություն ունի, հաստատում է Աղայանը: «Բանաստեղծը յուր լեզվով, յուր ոճով, երևակայությամբ մի ամբողջ ժողովուրդ է: Բանաստեղծի ցավը, վիշտը ժողովրդինն է, ինչպես և ժողովրդինը՝ նրանը: Նա ունի նույն հավատը, որ ունի ժողովուրդը անցյալի վերաբերությամբ, նույն սերը, որ ունի ներկայում և նույն հույսը, որ ունի ապագայի վերաբերությամբ: Բանաստեղծը ժողովրդի լեզուն է, նրա սրտի հայտարարն ու թարգմանը: Վերջապես բանաստեղծը ժողովրդի ծնունդն է և ոչ ժողովուրդը բանաստեղծի»⁹:

Բերելով ճշմարտացի այս խորհուրդները, Ղ. Աղայանը նշում է, որ այս տեսակետից Հ. Հովհաննիսյանի գործերը ճշմարիտ բանաստեղծության դրոշմ են կրում իրենց վրա: Ականավոր դասականը միաժամանակ ընդգծում է, որ ճշմարիտ բանաստեղծությունն արարվում է ազգային հողի վրա: Եվ նա հավատում է, որ Հ. Հովհաննիսյանն իր բնական տաղանդով կարող է ձեռք բերել այն, որին նախորդները հասնել չկարողացան: Դժվար չէ նկատել, որ Ղ. Աղայանը առաջ է քաշում ավանդույթի և նորարարության փոխհարաբերության հարցը՝ գեղարվեստական գրականությունը համարելով որպես անընդհատ զարգացման պրոցես:

Ղ. Աղայանը չի ընդունել անիմաստ, կողմնակալ բանավեճը: Նա խորհուրդ էր տալիս ցավել ազգային գրականության զարգացման համար, լավին լավ ասել, վատին՝ վատ: Անդրադառնալով Հ. Հովհաննիսյանի մասին գրած իր հոդվածին, որին նախանձով էր վերաբերվել Գաբրիել Ենգիբարյանը, Ղ. Աղայանը շեշտել է. «Ես ասել եմ, որ բանաստեղծը յուր ժողովրդի և ժամանակի ծնունդն է: Իմ ասածը մի բացարձակ և հավիտենական ճշմարտություն է: Սրա մեջ են ամփոփված թե՛ Հոմերոս, թե՛ Շեքսպիր, թե՛ Լուտին»¹⁰:

Դեռ ավելին, Աղայանն ապացուցում է, որ իր ընդդիմախոսը չի հասկանում իդեալի դերը և ձգտում է հասկացնել նրան, որ «աշխարհիս երեսին առանց իդեալի ժողովուրդ չկա, և ազգ ազգից, հասարակություն հասարակությունից և դասակարգ դասակարգից տարբերվում է յուր իդեալով»¹¹:

Ղ. Աղայանի վերաբերմունքը Հովհաննիսյանի պոեզիային մեծ մտածողի, ազգային գրականության շահերով ապրող ստեղծագործողի ազնվության արտահայտություն է: Նա չի հանդուրժել նրանց, ովքեր պատկանել են Դրամբյանների ապաշնորհ ջոկատին, այն Դրամբյանների, ովքեր խրտվիլակ էին դարձել Հովհ. Թումանյանի ճանապարհին 19-րդ դարի

վերջին: Այս տիպի երևույթը, պարզվում է, որ արմատներ է ունեցել, որի դեմ մարտնչել է բյուրեղյա հոգու տեր Աղայանը:

Այսպես, 1888թ. Թիֆլիսից Մոսկվա Հ. Հովհաննիսյանին հղած իր նամակում Ղ. Աղայանը կրկին անգամ է անդրադառնում հայոց գրական կյանքում իշխող մթնոլորտին, որ դառնացրել է անվանի դասականին: Նամակում արծարծված խնդիրներն այսօրվա համար ևս կարևոր են և միշտ էլ արժեքավորվելու են ստեղծագործողների համար:

Նամակից երևում է, որ Հ. Հովհաննիսյանը բանաստեղծությունների իր նոր ժողովածուն որպես նվեր ուղարկել է ավագ գրչընկերոջը՝ Ղ. Աղայանին: Այստեղ Աղայանը նորից անդրադառնում է գրականության և գրականագիտության հիմնախնդիրներին՝ ներկայացնելով իր ուսանելի մտորումները: Աղայանը դեմ է այն երևույթին, երբ գրաքննիչներն ամեն կերպ արգելում են այնպիսի գործերի տպագրությունը կամ դրանց մասին խոսելը, ինչպիսին է Հ. Հովհաննիսյանի «Աշուղը» հանրահայտ բանաստեղծությունը: Խոսելով պարոն Ենգիբարյանի բացասական վերաբերմունքի մասին՝ Աղայանն ընդգծում է. «Ինչպե՞ս բարձրից է խոսում, տեր Աստված, ննթադրում է, որ ուրիշները խոս արածողներ են, մոռանում է, որ ինչ որ ինքը նոր է ճաշակում, ուրիշներն այնքան են կերել, որ զգվել են»¹²:

Ղ. Աղայանը չի հանդուրժում թայֆայաբազությունը արվեստի աշխարհում, չի ընդունում գեղեցիկ բանավեճը, վիրավորանքն ու արհամարհանքը: Նա գրում է. «Ես արդեն ասել եմ, որ հայի գլխումը երկու գործիչ չեն տեղավորվում, երբ որ գովում են մեկին, պախարակում են մյուսին: Դրանք մոռանում են, որ առանց նախորդի չկա հետնորդ ... Պետք է միշտ հարգանքով վերաբերվել դեպի նախորդները և հետնորդի արժանիքի տարրը փնտրել նրա նախորդի մեջ»¹³:

Անդրադառնալով քննադատության վիճակին, Աղայանը դժգոհում է դրա վիճակից և նշում. «Մեր մեջ քննադատություն, անալիզ չկա, այլ միայն ռեկլամ կամ պարսավ: Բաֆթուն անվանում են վեհիմաստ և հանճարեղ վիպասան, որ չունի իր նախորդը, միևնույն թերթում Աղայանին շինում են «բրուտի շուն», տեսեք որքան ցածր է մեր գրականությունը և լկտիացած»¹⁴:

Գեղարվեստական գրականության թարգմանությունը միշտ եղել է գրականագիտության կարևոր բաժիններից մեկը: Ղ. Աղայանը կարևորում է քաղաքակիրթ ժողովուրդների գրական կապերի հարցը և ողջունում հաջող թարգմանությունները ու խորհուրդ է տալիս այդ գործը հանձնարարել փորձառու գրողներին, ովքեր տիրապետում են և՛ մայրենիին, և՛ թարգմանվող բնագրի լեզվին: Այդ առումով խորհրդանշական է «Ուրիշի գերեզմանի վրա առանց արտասուքի են լաց լինում» ծավալուն հոդվածը, որ գրվել է «Աղբյուր» ամսագրի խմբագրության պատվերով: Այստեղ նա անդրադառնում է նաև մի ուրիշ թարգմանված գրքի, որ կրում է «Բուլղար ավագակապետ» խորագիրը: Ղ. Աղայանը առաջին գրքի թարգմանությունը համարում է անհաջող, որովհետև թարգմանիչն աղավաղել է գրքի բովանդակությունը, տեղին ու ճիշտ չի օգտագործել բառերը, պատումը հայացնելու նպատակով ստեղծել է կերպարներ, որոնք կապ չունեն երկի պյուժեի և բովանդակության հետ:

Մեծ գրողի այս դիտողությունները հաճույքով են ընդունել թարգմանիչները, որովհետև նա ինքը եղել է վարպետ թարգմանիչ: Նրա գրական ժառանգության մեջ տեղ են գրավում փոխադրություններն ու թարգմանությունները ռուս և արևմտաեվրոպական գրականությունից: Նրա բարձրարվեստ թարգմանությունների շնորհիվ հայ ընթերցողի սեփականությունն են դարձել Պուշկինի, Կոլիլովի, Նեմիրովիչ-Նանչենկոյի, Շեքսպիրի, Ծիլների, Հայնեի, Անդերսենի և այլ տաղանդավոր բանաստեղծների գլուխգործոցները:

Համաշխարհային հռչակ ունեցող արձակագիրներից նա թարգմանել է Ջոնաթան Սվիֆթի «Գուլիվերի ճանապարհորդությունը» վեպի առանձին գլուխներ, Բեյլլամիի «Ապագա դարը» վեպը և այլն:

19-րդ դարի 50-60-ական թվականներից սկսած, հայ իրականության մեջ սկսել են թարգմանել Պուշկինի «Ոսկի ձկնիկ» չափածո հեքիաթը: Հայտնի է Ռ. Պատկանյանի թարգմանությունը, սակայն առայսօր Ղ. Աղայանի թարգմանությունը առաջնակարգ տեղ է գրավում և տարիների ընթացքում այն զետեղվել է դպրոցական դասագրքերում ու քրեատոմատիկաներում:

Հայ գրաքննադատության պատմության մեջ նշանաձող հոդվածներ են Ղ. Աղայանի «Գրիգոր Արծրունու գրական գործունեության ուղին», «Մի անհրաժեշտ ծանոթություն եպիսկոպոս Օրմանյանի նոր գրքի առիթով», «Շեքսպիրը և յուր «Համլետ» ողբերգության աղբյուրն ու քննադատությունը». «Իմ ստացած տպավորությունը պ. Բաֆթու «Լայծեր»-ի ներկորդ հատորից», «Պերճ Պռոշյանը և իր «Սոս և Վարդիթերը», «Հայոց այժմյան բանավոր երգերը» և այլն: Ղ. Աղայանը հավատում էր իր ժողովրդի արարող ուժին ու կամքին, նա մեր մշակույթի

պատմության մեջ նշանակալից ու ինքնատիպ տեղ է ապահովել իր համար որպես գրող, հասարակական գործիչ, հրապարակախոս ու քննադատ:

Ծանոթագրություններ

- 1.Ղ. Աղայան, Երկերի ժողովածու, 4 հատորով, հ. 3, «Հայպետհրատ», 1963, էջ 170:
- 2.Նույն տեղում, էջ 184-195
- 3.Ղ. Աղայան, «Երկերի ժողովածու չորս հատորով», հ. 4, Հայպետհրատ, 1968, էջ 553:
- 4.Նույն տեղում, էջ 559:
- 5.Նույն տեղում, էջ 561-562:
6. Ղ. Աղայան, Երկերի ժողովածու 4 հատորով, հ. 3, «Հայպետհրատ», 1963, էջ 222:
- 7.Ղ. Աղայան, Երկեր 4 հատորով, հ. 3, էջ 117:
- 8.Նույն տեղում, էջ 129:
9. Նույն տեղում, էջ 130:
- 10.Նույն տեղում, էջ 133:
11. Նույն տեղում, էջ 133:
- 12.Ղ. Աղայան, Երկերի ժողովածու, 4 հատորով, «Հայպետհրատ», 1969, էջ 515:
- 13.Նույն տեղում, էջ 516:
- 14.Նույն տեղում, էջ 516:

Литературные взгляды Газароса Агаяна.

С.А.Ханян

Резюме

В данной статье анализируются критические статьи и выступления классика армянской литературы XIX в. Газароса Агаяна в таких знаменитых журналах как “Мурч” и “Мшак”.

Автор статьи также отмечает, что после М.Налбандяна следует Агаян, который также утверждает, что без высокой критики нет высокой литературы.

В статье также подчеркивается высказывание Агаяна про переводческую литературу и отмечается, что он на нужном уровне перевел таких русских классиков, как Пушкин, Лермонтов и другие.

The literary view of G.Aghajan.

S.A.Khanyan

Summary

In this article the classic of Armenian literature of 19th century Gazaros Aghajan's critics articles and speeches in such modern effective magazines as “Murtch” and “Mshak” is discussed.

It is also pointed to his convictions and struggle for realistic critics. The author of an article has noted that after M.Nalbandyan comes G.Aghajan who marks that, without high and right critics there is no the good literature. It is also underlined the right mentions of G.Aghajan about translating literature and is pointed that there are fine translations of Russian classics as Pushkin, Lermontov and others made by him.